

**Зарубенко О.В. Тактика огляду документів в кримінальному виробництві**

В статті розглядаються особливості огляду документів на досудовому розслідуванні, визначені тактичні прийоми підготовчого, заключного етапів проведення цього слідчого (розшукового) дійства.

**Ключевые слова:** кримінальне виробництво, слідство (розшукове) дійство, огляд, огляд документів, тактичні прийоми.

**Zarubenko O.V. The Tactics of Examination of Documents in criminal proceedings**

The peculiarities of examination of documents on the pre-trial investigation stage are examined. Tactical stratagems of preparatory, working and final stages of this investigation action are determined.

**Keywords:** criminal procedure, investigation action, examination, documents examination, tactical stratagems.

**Шум В.В.**

**ВИДИ КОРЕСПОНДЕНЦІЙ, НА ЯКУ  
МОЖЕ БУТИ НАКЛАДЕНО АРЕШТ У  
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

УДК 343.132:35.081.73

**Постановка проблеми.** Конституція України у статті 31 гарантує кожному таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Ця вимога закріплена також у цивільному та кримінальному праві, у Кримінальному процесуальному кодексі України, що набрав чинності 19 листопада 2012 року (далі – КПК). Норми цих галузей права покликані забезпечити правову основу для здійснення ефективної кримінально-процесуальної та оперативно-розшукової діяльності, але при цьому унеможливити безпідставний доступ до таємниці кореспонденції.

**Стан дослідження.** Питанням проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі накладення арешту на кореспонденцію, присвячено роботи А. І. Анапольської, І. В. Гловюк, В. О. Глушкова, В. Г. Гончаренка, О. В. Дзери та інших науковців України та зарубіжних країн. Проте донині недостатньо комплексно досліджено перелік видів кореспонденції, на яку може бути

накладено арешт, уточнення якого забезпечить більш ефективне застосування досліджуваної норми.

**Метою** цієї статті є висвітлення різновидів кореспонденції на яку може бути накладено арешт у кримінальному провадженні.

**Виклад основних положень.** У частині 4 статті 261 КПК визначається, що кореспонденцією, на яку може бути накладено арешт, є листи усіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, інші матеріальні носії передання інформації між особами. Дещо інший перелік кореспонденції передбачений у частині 1 статті 306 Цивільного кодексу України листи, телеграми, телефонні розмови, телеграфні повідомлення та інші види кореспонденції, тобто цей перелік не є вичерпним. Про цю обставину вказується також у пункті 3 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» від 28 березня 2008 р. № 2, де роз'яснюється, що судам при визначенні видів кореспонденції необхідно враховувати положення статті 1 Закону України «Про поштовий зв'язок» від 4 листопада 2001 р. № 2759. У цій статті не міститься окремого переліку видів кореспонденції, а в якості письмової кореспонденції визначаються прості та рекомендовані листи, поштові картки, бандеролі, секограми та дрібні пакети. Натомість до поштових відправлень цим Законом віднесені листи, поштові картки, бандеролі, секограми, дрібні пакети, міжнародні відправлення з оголошеною цінністю, посилки, прямі поштові контейнери, оформлені відповідно до законодавства України.

Коментуючи норму статті 306 Цивільного кодексу України, О. В. Дзера зазначає, що поняттям «кореспонденція» охоплюється не лише письмова кореспонденція (прості та рекомендовані листи, поштові картки, бандеролі, секограми, а також дрібні пакети, мішки «М»), але й усі інші види кореспонденції (телеграми, телефонні розмови, телеграфні повідомлення, повідомлення

електронною поштою, пейджером, SMS- та MMS- повідомлення тощо) [4].

Дротовий електрозв'язок та електронний зв'язок із використанням радіотехнологій (безпроводовий доступ) у вітчизняному законодавстві регулюється Законом України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р. № 1280 [6], проте цей закон не надає визначення «електронної пошти» та іншої кореспонденції.

Відповідно до пункту 8 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку» від 5 березня 2009 р. № 270 оператори поштового зв'язку надають такі послуги з пересилання внутрішніх та міжнародних поштових відправлень, поштових переказів:

1) внутрішні поштові відправлення: поштові картки прості, рекомендовані; листи прості, рекомендовані, з оголошеною цінністю; бандеролі прості, рекомендовані, з оголошеною цінністю; секограми прості, рекомендовані; посилки без оголошеної цінності, з оголошеною цінністю; прямі контейнери без оголошеної цінності, з оголошеною цінністю;

2) міжнародні поштові відправлення: поштові картки прості, рекомендовані; листи – прості, рекомендовані; поштові відправлення з оголошеною цінністю; бандеролі прості, рекомендовані; секограми прості, рекомендовані; дрібні пакети рекомендовані; мішки «М» рекомендовані; посилки без оголошеної цінності, з оголошеною цінністю; відправлення «EMS»; згруповані поштові відправлення з позначкою «Консигнація». При цьому, у пункті 2 вказаної постанови під терміном «EMS» визначається міжнародне реєстроване поштове відправлення з вкладенням документів та/або товарів, що приймається, перевозиться і доставляється найшвидшим способом, під терміном «мішок «М» міжнародне реєстроване поштове відправлення (спеціальний мішок) з вкладенням друкованих видань (книг, газет, журналів тощо), що подається для пересилання одним відправником і адресується одному адресатові, а щодо відправлення електронної пошти вказується, що це повідомлення, що подається для пересилання на паперовому або електронному носії інформації, передається з викорис-

танням інформаційно-комунікаційних технологій доставляється/вручається одержувачу відтвореним на паперовому або електронному носії інформації. Відправлення електронної пошти, відтворене на паперовому носії інформації, доставляється/вручається одержувачу упакованим як письмова кореспонденція [5].

Про електронну пошту як засіб зв'язку зазначається також у частині 1 статті 6 Закону України «Про поштовий зв'язок», де вказується, що Конституцією та законодавством України гарантується таємниця поштових відправлень, у тому числі листування та іншої письмової кореспонденції, електронних повідомлень, що пересилаються (передаються) засобами зв'язку, однак будь-яких роз'яснень щодо сутності терміну «електронні повідомлення» в тесті закону не надається.

При цьому нагадаємо, що у частині 4 статті 261 КПК вживається терміносполучення «інші матеріальні носії передавання інформації між особами», яке своєї конкретизації, на жаль, також не знайшло. Наведене свідчить, що наявні колізії у визначенні суті та переліках видів кореспонденції, де сучасні види електронної кореспонденції законодавець в зазначених нормах не врегулює. Можлива непряма ідентифікація цієї кореспонденції в частині 1 статті 263 КПК «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж», де надається визначення не кореспонденції, а транспортних телекомунікаційних мереж як мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу. Проте дана норма не передбачає проведення такої процесуальної дії, як накладення арешту на цю кореспонденцію.

Таким чином, наявна невідповідність положень КПК, законів та підзаконних актів щодо визначення видів кореспонденції. Тож подальший розгляд цих питань є справді актуальним, оскільки тенденцією в суспільстві є поступова зміна концепцій повсякденного спілкування в напрямку переважання електронних технологій над традиційними. При цьому електронна пошта в користуванні функціонально замінює навіть телефонні розмови.

Сьогодні Інтернет є найбільш вживаним електронним засобом для комунікацій в особистій, службовій та підприємницькій діяльності. Електронна пошта надсилається у внутрішніх мережах (Intranet) та зовнішніх (Internet). Окрім текстових повідомлень, електронна пошта також може містити додані об'єкти (текстові документи різних систем кодування, аудіо- та відео файли тощо).

Мобільний зв'язок сьогодні також характеризується повсюдним застосуванням, мобільні засоби зв'язку (телефони, комунікатори, смартфони) дозволяють не тільки спілкуватись на відстані, а й надсилати текстові (SMS- від англ. Short Message Service «служба коротких повідомлень») та мультимедійні (MMS) повідомлення як в мережі телекомунікаційного зв'язку, так і в Інтернеті, в тому числі SMS на телефони можна відправляти із Інтернету та інших мереж (наприклад, пейджингових), використовуючи спеціальні програми та універсальні SMS-форми.

Електронні повідомлення, як вид кореспонденції, яка підготовлена, відправлена та отримана, можуть зберігатися за допомогою електронних, оптичних, магнітних або аналогічних засобів при застосуванні різних електронних технологій обміну даними. Якщо в звичайному розумінні пошта це один з видів зв'язку, який надають поштамти, вузли і підприємства зв'язку, то у випадку технології електронної комунікації її швидкість та доступність забезпечується електровз'язком, в якому використовують повідомлення, які пересилаються в цифровій формі за допомогою комп'ютерних пристроїв, програмних засобів, мережевих технологій і підприємств по наданню мережевих послуг (провайдерів мережі).

Проте переваги електронних повідомлень застосовують і в злочинних цілях: в організації злочинів, при вчиненні шахрайства, морального тиску, шантажу, надсилання вірусів та шкідливих програм. У сфері мобільного зв'язку здійснюють навіть такі банальні кримінальні дії як, так званий, смішинг (англ. SMiShing від «SMS» і «фішинг»), коли за рахунок SMS-розсилки багато ша-

храїв виманюють у користувачів стільникового зв'язку гроші або важливу конфіденційну інформацію.

Сучасна технологія переміщення електронної пошти від місця відправлення до адресату передбачає значну кількість точок можливого перехвату цих відправлень. На тлі сказаного важливо, що технологічні можливості контролю правоохоронцями Інтернет-трафіку, а відповідно і накладення арешту на електронні відправлення, також зростають.

Трафік електронної пошти може проходити: у локальній мережі організації (виходити або не виходити в Інтернет), через телефонну мережу, світову мережу Інтернет по кабельних чи інших каналах.

Сучасне повідомлення електронної пошти готується як правило безпосередньо з клавіатури. В процесі такої дії повідомлення створене в оперативній пам'яті комп'ютера або іншого мобільного пристрою. Тільки після відправки на поштовий сервер організації або пристрою провайдера повідомлення може бути збережене на носії.

Зазначимо основні засоби відправлення електронної пошти:

1. Через поштовий сайт в Інтернеті, коли з будь-якого комп'ютера злочинець відвідує сторінку поштового сайту на комунікаційному порталі в Інтернеті, на сервері організовує собі поштову скриньку. Для відправки і отримання листів вимагається заходити через Інтернет на сайт для заповнення форми.

2. Робочий комп'ютер місцевої локальної мережі здійснює поштовий зв'язок з сервером організації, який деякий час накопичує кореспонденцію, а потім періодично відправляє через виділену телефонну лінію провайдерів Інтернету, а від нього до одержувача. Так працює пошта великої організації, банку тощо.

3. Комутований зв'язок комп'ютера через модем і телефонну лінію виконується по номеру телефону з модемом провайдера постачальника послуг Інтернету (точніше з модемним пулом), а через сервер провайдера в Інтернет і до одержувача. Таке віддалене модемне з'єднання (dial up) застосовують з окремого будинку чи невеликих фірм.

4. У типовому режимі роботи з поштовими програмами (наприклад, Microsoft Outlook Express (найбільш поширена), Netscape Messenger, The Bat! та інші), коли посилач пише лист шляхом безпосереднього набору з клавіатури комп'ютера. Сервер-посилач зв'язується з сервером-одержувачем і передає туди повідомлення. Особа, якій призначається пошта, забирає її з сервера одержувача (з сервера провайдера Інтернету, сервера локальної мережі або з поштового веб-сервера в Інтернеті).

5. Особливий варіант електронна пошта по прямому зв'язку, пряма розсилка повідомлень з комп'ютера відправника через модем в телефонну лінію прямо на номер телефону одержувача і через його модем до нього на комп'ютер. Тут повідомлення направляється не на сервер, а безпосередньо на комп'ютер одержувача, якщо там в цей час включений комп'ютер і модем [1; 2].

У варіантах 1-4 пошта поступає від комп'ютера відправника не прямо на комп'ютер одержувача, а на сервер електронної пошти, де зберігається на жорсткому диску. Поштова машина, поштовий сервер (mail server) зберігає лист, що прийшов, у пам'яті доти, доки лист не завантажить собі комп'ютер одержувача. Проте термін зберігання не є вічними. Окрім можливих паперових роздруківок (які виконуються далеко не на всю електронну пошту) місцями виявлення електронної пошти можуть бути:

комп'ютер особи, яка відправляє електронну пошту;

сервер-посилач і сервер, який одержує повідомлення елек-

тронної пошти;

проміжні сервери пересилки або посередники-ремейлери (remailer);

комп'ютер особи, який отримав лист;

пристрій резервування даних (окремий сервер організації або касети стримера у посилача або одержувача) [2; 3].

Таким чином доцільно поповнити перелік кореспонденції, на яку можна накладати арешт наступними видами:

1. Електронні повідомлення. Цей термін ємний, оскільки включає в себе електронну пошту, SMS та MMS повідомлення.

Для накладення арешту та виїмки цієї кореспонденції важливим є збереження цих повідомлень у фізичній формі.

2. Фіксовані голосові повідомлення. Провайдери мобільного зв'язку надають таку послугу як запис голосового повідомлення в режимі «автовідповідача», яке визначений час у фізичній формі зберігається провайдером.

3. Радіограми та повідомлення факсом.

**Висновки.** Такі доповнення необхідні, оскільки КПК не повною мірою дозволяє ефективно здійснювати накладення арешту на кореспонденцію, не визначаючи її види. Натомість законне та своєчасне накладення арешту на доповнену кореспонденцію дозволить правоохоронним органам ефективніше протидіяти кримінальним проявам у сучасному суспільстві. Тож пропонуємо наступну редакцію частини 4 статті 261 КПК: «Кореспонденцією (відправленням), передбаченою цією статтею, є листи усіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, радіограми, повідомлення факсом, електронні повідомлення та фіксовані голосові повідомлення».

1. Анапольська А. І. Тактичні особливості виїмки електронної пошти в мережі Інтернет / А. І. Анапольська // Обеспечение законности в деятельности органов досудебного следствия и дознания : Международная научно-практическая интернет-конференция. – Луганск: ЛДУВС, 2012. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.corp-iguvd.lg.ua/d120606.html>.
2. Гаврилов М. В., Иванов А. Н. Наложение ареста на электронную почту, её осмотр и выемка / М. В. Гаврилов, А. Н. Иванов // Правоведение. – 2003. № 1. С. 154-162.
3. Иванов А. Н., Силантьев Д. Н. Выемка электронной почты в сети Интернет / А. Н. Иванов, Д. Н. Силантьев. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.crime-research.ru/library/Removing.html>.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. 3-є вид., перероб. і доп. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К. : Юрінком Інтер, 2008. Т. II. – 1088 с.
5. Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку : постановою Кабінету Міністрів України від 5 березня 2009 р. № 270. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show /270-2009-%D0%BF>.



*6. Про телекомунікації : Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1280 (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.*

**Шум В.В. Види кореспонденції, на яку може бути накладено арешт у кримінальному провадженні**

У статті проаналізовані норми КПК України, низки законів і підзаконних актів України з питань визначення видів кореспонденції, на яку може накладатися арешт у кримінальному провадженні та аргументовано необхідність внесення доповнень до чинного КПК України

**Ключові слова:** негласні слідчі (розшукові) дії, види кореспонденції, арешт на кореспонденцію, кримінальне провадження.

**Шум В.В. Виды корреспонденции, на которую может быть наложен арешт в уголовном производстве**

В статье анализируются нормы УПК Украины, ряда законов и подзаконных актов Украины по вопросам определения видов корреспонденции, на которую может быть наложен арешт в уголовном производстве и аргументировано внесение дополнений в УПК.

**Ключевые слова:** негласные следственные (розыскные) действия, виды корреспонденции, арешт на корреспонденцию, уголовное производство.

**Shum V.V. Types of Correspondence, which Can Be Placed under Arrest in Criminal Procedure**

The norms of Criminal and Procedural Code of Ukraine, a number of laws and regulations of Ukraine for the determination of the correspondence types, which can be placed under arrest in criminal proceedings, are analyzed in the article. The necessity of amendments introduction to the current Criminal and Procedural Code of Ukraine is argued.

**Keywords:** secret investigative procedures, types of correspondence, seizure of correspondence, criminal procedure.